

FILIALE, REUNIUNI DE CREDIT ȘI ASOCIAȚII ALE BĂNCILOR ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA ÎN EPOCA MODERNĂ (1867 - 1918)

Extinderea activității băncilor românești din Transilvania în perioada dualismului austro-Ungar, prin înființarea de filiale și patronarea altor instituții economice s-a realizat în funcție de consolidarea lor internă, financiară și de conjunctura economică existentă într-o anumită regiune. Filialele s-au înființat îndeosebi în comunele mai dezvoltate, la fel ca și cooperativele de credit. Dintre acestea din urmă, nu întâmplător ele au apărut în comitatele mai înstărite: Sibiu (33), Bistrița Năsăud (24), Caraș Severin (23), Hunedoara (18), Solnoc Dobâca (16), Timiș (14), Făgăraș (13), Sătmar (10), Alba Inferioară (9), etc.

Mijloacele materiale de constituire a unora din aceste cooperative au fost puse la dispoziție chiar de diferitele bănci. De aceea se supuneau benevol unui control al administrației și contabilității din partea institutelor organizate ca societăți pe acțiuni¹. Astfel, cooperativele de credit dispuneau de sumele necesare pentru funcționarea lor iar băncile își consolidau plasamentele de capital pe baze mai solide, extinzându-și implicit și sfera de activitate. Această orientare a vizat îndeosebi lumea satelor, mai puțin a orașelor, unde existența băncilor era socotită ca suficientă pentru nevoile de credit, îndeosebi ale meseriașilor și negustorilor².

În al doilea rând, vizând cu precădere creditul agricol, băncile românești au fost nevoite, implicit, să păstreze un contact strâns cu satele, subliniind de fapt necesitatea ca „țăranul să fie cu creditul la el acasă” scutindu-l astfel de o serie de cheltuieli suplimentare³. Alte motivații oferite au fost că înființarea caselor de păstrare și împrumut se făcea cu scopul de a atrage și fructifica capitaluri care „zăceau nefolosite pe fundul lăzii” și a „trezi în public spiritul de economie”⁴.

Totodată, pentru atragerea țăranilor spre bănci, conducătorii acestora au preferat să nu opereze uneori direct cu ei, ci să alcătuiască mici însoțiri de economii și credit. Acestea se constituiau de regulă în comunele mai importante din raionul unei bănci. Banca respectivă subscria o parte din cote și apoi influența ca restul cotelor să fie subscrise de sătenii din localitatea respectivă și din împrejurimi. Pentru asigurarea garanțiilor, banca își rezerva rolul principal în direcțiunea însoțirii, fiind pentru aceasta singura resursă financiară⁵. Țăranii scăpau astfel de cheltuielile de drum la oraș iar banca avea o clientelă sigură, despre care se putea informa mai bine, la fața locului⁶. Astfel, însoțirile rurale de economii și credit deveneau agenți locali de operare ai băncilor românești⁷.

În *Legea comercială* din Ungaria (1875), însoțirile erau reglementate sumar, lipsind precizări privind controlul, dreptul de vot, fondul de rezervă etc. O nouă

reglementare a lor a fost adusă prin Legea XXIII din 1898, dar aceasta privea doar pe acelea care făceau parte din centrala cooperativelor maghiare cu sediul la Budapesta⁸.

Prima „Reuniune de ajutorare și păstrare” din Ardeal a fost înființată încă în 1851 de sași, la Bistrița. Aceasta avea un program și aproape aceleași statute cu a primei reuniuni înființate de însuși germanul Schultze în localitatea Delitsch în 1850, de unde provine și numele sistemului cooperatist Schultze-Delitsch.

Alături de sistemul Schultze-Delitsch, în Transilvania au mai pătruns și principiile cooperatiste enunțate de F.W. Raiffeisen. Ambele sisteme au propagat asocierile de întraajutorare, dar propuneau metode diferite pentru atingerea acestui scop. Cooperativele în sistem Raiffeisen aveau circumscripția limitată la un cerc cât mai mic posibil (sat, comună, parohie). Cele în sistem Schultze Delitsch nu aveau limită teritorială precisă. Erau orientate mai mult spre profit, remunerând pe toți funcționarii din comitetul de administrație. La cooperativele Raiffeisen, numai casierul primea o leafă fixă. Creditele acordate de acestea erau pe termene mai lungi (uneori de 1 – 10 ani față de 3 luni la cele în sistem Schultze Delitsch).

Creditele reuniunilor Raiffeisen vizau numai scopuri agricole bine precizate. Statutele tip ale acestora precizau că „în întreaga organizare și activitate a băncii să nu fie precumpănitoare tendința de câștig, ci mai mult ridicarea celor slabi economicște și prin progresul economic să se dea prioritate ridicării morale și intelectuale a membrilor”⁹. Principiile sistemului Schultze-Delitsch se situau oarecum la polul opus: „Băncile dacă vor să câștige teren de existență nu trebuie cu nici un chip confundate cu instituțiile de milă, căci ele nu au sarcina de a ajuta pe cei săraci, ci – ceea ce este mai important – a preveni sărăcia”¹⁰.

Cooperativele în sistem Raiffeisen nu își împărțeau profitul net către membri. După ce achitau dobânzile la eventualele reesconturi, la economii și la cotizațiile membrilor, ceea ce rămânea era trecut în întregime la fondul de rezervă, care era indivizibil și putea fi folosit în diverse scopuri sociale și culturale. Băncile populare în sistem Schultze-Delitsch nu aveau un fond indivizibil și nu interziceau câștigul anual, ci îl împărțeau membrilor ca dividende¹¹.

Însoțirile Raiffaisen nu urmăreau doar aspectul financiar al nevoilor țărănimii, ci se ocupau și cu desfacerea și valorificarea produselor precum și cu procurarea articolelor de care țăranii aveau nevoie. Acestea au fost cauzele principale pentru care reuniunile Raiffeisen nu s-au putut extinde mai mult de nivelul unei comune. Cooperativele Schultze-Delitsch, care se limitau la comerțul cu bani, s-au putut extinde practic peste trei – patru comune sau sate. După Delitsch, fiecare cooperativă trebuia să aibă un anume caracter sau notă individuală (doar negoț, doar valorizare sau doar credit). Membrii primeau la sfârșitul anului o sumă de bani similară cu o dividendă, după mărimea cotelor („părților fundamentale”) pe care le-au achitat. Această dividendă nu putea fi mai mare decât dobânzile pe care reuniunea le plătea după depuneri. Restul profitului putea trece apoi la fondul de rezervă și de binefaceri. În cazul desființării însoțirii, aceleași fonduri treceau la comună, care urma să le folosească tot pentru scopurile pentru care le-ar fi folosit

însoțirea desființată.

Treptat, cele două sisteme s-au completat reciproc și s-au adaptat conjuncturilor existente în diversele regiuni unde s-au înființat reuniunile¹².

Între 1893 – 1900, forma Raiffeisen a fost adoptată treptat și de sași pentru reuniunile lor. Odată înscrisi în asociație, membrii erau răspunzători cu de 2 până la de 5 ori partea socială depusă. La sistemul Schultze-Delitsch, răspunderea membrilor era nelimitată și solidară pentru toate împrumuturile contractate de cooperativă sau acordate de ea¹³. Faptul nu a convenit membrilor mai înstăriți, care nu erau dispuși să garanteze cu averea lor și pentru cei mai puțin avuți.

În ultimii ani ai secolului XIX au apărut și în Banat cooperative de tip Schultze-Delitsch și Raiffeisen. Marea majoritate au funcționat sub formă de cooperative de credit¹⁴.

Prin procesul întemeierii de cooperative românești în zonele rurale și în localitățile mai mici ale Transilvaniei s-a urmărit în paralel preîntâmpinarea amestecului statului maghiar, păstrându-se independența și autonomia cooperativelor românești în sfera propriei lor conduceri și organizări interne¹⁵. Cooperativele românești au activat atât în sfera creditului cât și ca tovarășii agricole, pentru procurarea de mașini și unelte, de asigurare a vitelor, de valorificare a produselor agricole, de consum, de producție, de magazine comune, grânare confesionale etc.¹⁶. Aceste tipuri de cooperative au funcționat adesea în sistem combinat Schultze-Delitsch și Raiffeisen.

Legislația maghiară permitea organizarea reuniunilor, inclusiv a celor de credit, conform cu interesele național-economice ale fiecărei naționalități¹⁷. Mișcarea cooperatistă românească era totodată exclusă de la sprijinul financiar al statului, fapt care a determinat-o fie să se limiteze la resursele proprii, fie să facă apel la sprijinul financiar al băncilor românești organizate pe baze capitaliste.

Chiar prima încercare de organizare a creditului românesc din Transilvania a luat forma unei cooperative, constituită la Rășinari din inițiativa lui Visarion Roman. Sistemul după care a funcționat „Societatea de împrumut și păstrare” din Rășinari a fost cel Schultze-Delitsch. Același sistem l-a aplicat Visarion Roman și reuniunilor de credit constituite în jurul Băncii „Albina”, activitatea lor fiind însă rapid întreruptă, datorită unor serii de eșecuri. Ceea ce se poate remarca este că de la debutul existenței creditului românesc în Transilvania, s-a încercat o îmbinare a principiilor cooperatiste cu cele capitaliste, speculative. Astfel, pentru început, Banca „Albina” a fost concepută ca o „centrală cooperatistă”. Motivația constituirii reuniunilor de credit ale „Albinei” a fost determinată de necesitatea de „a face ca poporul țăran să se poată cât mai mult folosi de bunătățile institutului și spre a mijloci pentru scopul acesta o legătură necurmată cu acel popor...”¹⁸.

Motivul adoptării acestei acțiuni de constituire a reuniunilor de credit s-a datorat rezultatelor favorabile obținute de reuniunile în sistem Schultze-Delitsch, în primul rând ale sașilor. Reglementarea activității acestor asociații a fost înscrisă în statutele „Albinei” în cadrul unui paragraf separat.

Din cotele participanților la o reuniune și din contribuțiile debitorilor ipotecari se

crea un fond de garanție pentru acoperirea daunelor institutului care ar fi derivat din afacerile acestuia cu reuniunea respectivă și membrii ei. Cotele rămâneau proprietatea participanților dar erau amanetate la institut pentru constituirea fondului de garanție. După cotele întregi achitate, „Albina” calcula participanților dobânzi de 4 % pe an. Aceste interese nu se achitau însă participanților anual, ci la sfârșitul fiecărui al cincilea an. Cheltuielile legate de organizarea și conducerea reuniunilor de credit pentru participanți erau suportate de „Albina”¹⁹.

Între 28 martie – 9 septembrie 1872 s-au constituit 21 reuniuni de credit ale „Albinei”, în Transilvania și Banat. Din iunie 1872 s-a trecut la comasarea acestora, rămânând numai 6²⁰. Această comasare se justifica și din punctul de vedere al rentabilității capitalului disponibil, care putea fi ridicată prin micșorarea cheltuielilor pe care le presupunea întreținerea unui număr prea mare de reuniuni²¹.

La sfârșitul anului 1872 și începutul lui 1873 s-au descoperit însă o serie de nereguli în manipularea fondurilor la reuniunile din Sânnicolau Mare, Miercurea Sibiului și Timișoara. În noiembrie 1873, Visarion Roman, directorul executiv al „Albinei” a ținut o conferință la Timișoara cu președinții reuniunilor. Concluziile exprimate aici au fost încă optimiste și s-a subliniat că reuniunile „sunt a se susține și în viitor”.

Creditele acordate prin intermediul reuniunilor nu au fost însă întotdeauna plasate în condițiile unei depline siguranțe. Criza din 1873 a afectat gospodăriile țărănești. Restituirea creditelor a devenit o problemă pentru mulți debitori iar restanțele reuniunilor către „Albina” s-au acumulat. După doar câțiva ani de la activarea reuniunilor, consiliul băncii a decis să le sisteze acordarea unor noi împrumuturi. La 4 aprilie 1874 s-a decis desființarea reuniunilor din Banat, fiind susținută în continuare numai reuniunea de la Sibiu. Și aceasta a fost însă desființată la 20 martie 1875²² întrucât dubla în paralel și fără rost activitatea Centralei.

Cauzele profunde care au dus la desființarea reuniunilor de credit din jurul „Albinei” sunt încă dificil de precizat cu exactitate. Au existat pe de o parte factori precum: abuzurile avocatului băncii, Ioan Popa, care i-a împrumutat pe mulți debitori adesea în beneficiul propriu; crizele succesive din anii precedenți; lipsa cadrelor de specialitate; interesele conducerii băncii, care urmărea plasarea capitalului în afaceri care să aducă profituri mai mari decât cele obținute prin reuniunile de credit; lipsa unei legislații adecvate la această dată care să reglementeze activitatea cooperativelor. Raportul privind desființarea lor motivează acțiunea prin faptul că reuniunile erau numai o cheltuială pentru institut, neproducând nici un beneficiu, datorită lipsei de înțelegere a țăranilor pentru rostul lor²³.

Pe de altă parte, a existat explicația situației debitorilor, dintre care mulți nu au respectat termenul de rambursare a creditelor. S-a pus accent în explicațiile oferite pe lipsa de cultură economică a sătenilor, dar este mult mai plauzibilă ideea că starea de sărăcie și intemperii care au afectat recoltele au determinat pentru mulți imposibilitatea rambursării creditelor contractate. „Albina” și-a modificat statutele la 28 mai 1878, în urma *Legii comerciale* din 1875, devenind exclusiv o societate pe acțiuni. Deși reuniunile de credit nu mai existau, în statutele noi s-au menținut însă

câteva articole referitoare la ele, ceea ce dovedește că ideea lor s-a intenționat a nu fi total abandonată.

„Albina” a fost constituită deci ca societate pe acțiuni într-o perioadă în care în rândul populației românești nu erau cunoscută bine nici organizarea și funcționarea reuniunilor de credit și lipsea încrederea în ajutorul propriu și în principiile de asociere²⁴. Treptata desființare a reuniunilor s-a datorat nu imaturității și lipsei de cunoștințe a țăranilor români. În fond nici sașii nu au fost mai maturi în această problemă la 1851 decât ar fi fost românii la 1874. Faptul că cei mai mulți debitori nu și-au restituit creditele a dovedit nu imaturitatea, ci sărăcia lor, iar lipsa unei *Legi comerciale* care să reglementeze și să adapteze activitatea reuniunilor la necesitățile locale a agravat problemele²⁵.

Eșecul într-o primă fază a principiilor asociaționiste a îndrumat în mod necesar organizarea în continuare a creditului românesc cu deosebire în cadrul societăților pe acțiuni, care, cu programul lor mai larg de activitate, au fost indicate pentru orașe. Sursa principală de cliență a băncilor românești a rămas totuși satul. Deși s-ar fi potrivit mai bine în aceste condiții organizarea cooperatistă a creditului, sistemul a fost scos din forma sa originală și schimbat în cea a societăților pe acțiuni. Această curioasă și originală prefacere ridică problema dacă băncile românești din Transilvania în această perioadă pot sau nu să fie considerate cooperative, nu în formă, ci în modul în care au fost constituite, enunțând un larg altruism, luat ca deviză încă de la înființare. Cert este că băncile românești nu au apărut ca fiind constituite doar pe temelii comerciale, cel puțin în mod declarativ. Toate și-au argumentat necesitatea alcătuirii prin promisiunea că intră în serviciul binelui obștesc și al altruismului.

După o perioadă de regres, abia între 1895 – 1905 s-a produs o revenire reală a cooperației, marcată de intervenția „Astrei” iar după 1907 și a Uniunii bancare românești „Solidaritatea”.

Din 1905, „Astra” a organizat în cadrul ei o „secție economică” iar din 1910 a angajat conferențieri pentru propagarea la sate a principiilor cooperatiste²⁶. Cea mai îndreptățită pentru realizarea planurilor cooperatiste era văzută totuși Uniunea bancară „Solidaritatea” și nu „Astra”. Se poate observa aici și temerea băncilor de a nu fi „concurate” de proiectatele însoțiri economice ale „Astrei” și să-și piardă astfel o parte a clientelei²⁷.

Organizarea cooperatistă a creditului era acceptată, dar se urmărea ca ea să aibă loc sub controlul băncilor, mai degrabă ca mijloc de extindere a influenței acestora. În optica „Solidarității”, organizația economică a românilor ardeleni, întemeiată și susținută de rețeaua destul de deasă a băncilor românești, precum și însoțirea forțelor economice românești din Ardeal nu puteau merge decât paralel și armonios cu activitatea băncilor existente. În privința strategiei adoptate, s-a enunțat ideea libertății de acțiune, deci băncile românești să ia în mod liber inițiativa de a înființa, ajuta sau controla însoțirile fondate. De asemenea, principiile formulate în cadrul „Solidarității” se exprimau în sensul de a se da atenție însoțirilor de producție și de valorizare a produselor, nu celor de credit, subliniindu-se că la românii ardeleni

creditul putea fi bine și ușor servit de băncile existente²⁸. Acestea erau invitate, dar nu obligate sau determinate în vreun fel, să-și dea concursul la înființarea acestui gen de însoțiri (pentru cumpărarea de mașini și unelte agricole, pentru procurarea de semințe, pomi, viță de vie etc; pentru procurarea animalelor de rasă, arendarea și cumpărarea de pământ, păduri, pășuni etc). În vederea înlesnirii și perfecționării mijloacelor de circulație se recomanda de „Solidaritatea” constituirea unor: însoțiri de magazin unde produsele să se poată depune și asupra lor să poată fi acordate împrumuturi; însoțiri pentru vânzarea produselor agricole (bucate, nutrețuri, semințe, vin, poame, miere etc.); însoțiri pentru produse animale; însoțiri pentru procurarea de mijloace necesare uscării poamelor, fierberii vinarsului, preparării vinului etc. Și „Solidaritatea”, în paralel cu „Astra”, a preconizat acordarea unor stipendii pentru persoane care să studieze organizarea însoțirilor la alte naționalități, a lansat ideea elaborării unor cursuri și trimiterea în comune de conferențieri pe această temă²⁹.

În 1912, cooperația românească din Ardeal era reprezentată de un total de 147 cooperative, în afară de băncile și societățile acționare. Dintre acestea, 64 erau tovărășii de credit, 34 tovărășii de consum și valorizare, 1 tovărășie de asigurare a vitelor și 43 de alte tipuri (lăptării, tovărășii comunale, tovărășii pentru mașini agricole, pentru prelucrarea lemnului, câteva de pășunat etc)³⁰. Toată această muncă cooperativă a fost lipsită însă de o îndrumare și conducere unitară. În 1902 a început o discuție în presa economică privind înființarea unui organism central pentru îndrumarea mișcării cooperatiste. Timide încercări au existat în acest sens din partea Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiului. Apoi au urmat inițiativele Băncii „Economul” în zona Clujului.

Acțiunea pentru înființarea unei centrale a cooperativelor a fost deschisă din nou în 1907 de Vasile Osvadă. Proiectul său propunea înființarea unei bănci centrale cooperative, cu un capital de 300.000 K, sub controlul „Astra”. „Solidaritatea” s-a interesat și ea permanent de această problemă. Planurile lui Osvadă au avut o finalitate modestă, materializându-se prin realizarea în 1908, alături de I. Moța, a unei „Tovărășii pentru asigurarea vitelor” la Orăștie. În 1910, „Solidaritatea” a avut o tentativă de a se substitui Centralei cooperatiste preconizate. Ideea acesteia a fost animată pe de altă parte și de existența „Astrei”, care era privită tot ca o Centrală pentru cele 48 de despărțăminte ale ei. Un alt exemplu era oferit chiar de băncile românești, care, constituite pe parcursul câtorva zeci de ani, s-au grupat și ele într-o Centrală, care a fost „Solidaritatea”. Organizarea acesteia însă a fost premearșă de Delegațiunea și instituția conferinței băncilor, de apariția „Revistei Economice” în 1899 și a „Anuarului băncilor române” în 1901.

Pentru ideea centralei cooperatiste românești alte exemple erau oferite în Transilvania și Ungaria de „Casa de păstrare” săsească din Sibiu, care s-a constituit în protecțiunea tovărășiilor săsești; de „Însoțirea centrală cetățenească de credit” din Budapesta, care a înființat 2.000 de însoțiri; de Însoțirea centrală de consum „Hangya” („Furnica”) din Budapesta, care a înființat la rândul ei 600 de însoțiri; de „Însoțirea centrală creștină” din Budapesta, care a înființat 500 de tovărășii³¹. În 1912, problema centralei tovărășiilor a fost discutată în cadrul „Astra”,

beneficiind de sprijinul boierului basarabean Vasile Stroescu. Realizările au fost modeste, înființându-se abia 24 de bănci sătești, cu un capital de 37.800 K, cărora declanșarea războiului le-a împiedicat însă consolidarea³².

Înființarea centralei cooperatiste a fost luată și în discuția „Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiului”, în 1911. Această inițiativă a și fost realizată la 26 aprilie 1914, la Sibiu, sub numele „Înfrățirea”³³. „Astra” a urmărit și ea să înființeze o nouă centrală de concurență la Sibiu, dar a renunțat, pentru a nu compromite ideea de cooperatie.

Activitatea băncilor pentru constituirea unor reuniuni de credit a fost circumscrisă de regulă la zona de operare a fiecăreia, aducându-și însă contribuția la preocupările cooperatiste generale existente în epocă. Acest proces a decurs în paralel cu acțiunea băncilor respective de constituire a unor filiale, uneori chiar cooperativele de credit îndeplinind un astfel de rol, chiar dacă funcționau pe principii asociaționiste. Scopul final era de fapt atragerea a cât mai multor depuneri din zona respectivă și plasarea capitalului disponibil sub forma diverselor tipuri de credite.

În problema deschiderii de filiale, începutul l-a făcut tot Banca „Albina”. În 1882 a deschis o filială la Brașov, având ca dirigent pe Ioan G. Ioan și din 1887 pe Valeriu Bologa. La 4 martie 1909, adunarea generală a Băncii „Lugojana” a decis fuzionarea acesteia cu „Albina”. Pentru aceasta „Albina” a oferit acționarilor „Lugojanei” câte o acțiune proprie pentru două de-ale acesteia sau a plătit în numerar 210 K de fiecare acțiune. Acțiunile „Albinei” primite în schimbul celor ale „Lugojanei” au participat la dividenda anului 1909.

În legătură cu filiala din Lugoj s-au înființat în 1910 agenturi (reprezentanțe) la Sânnicolau Mare și Zorlențu Mare iar în 1911 la Orșova. „Albina” și-a asigurat astfel o influență aparte în rândul clientelei românești din Banat.

Încă în 1 mai 1908 a început extinderea influenței băncii în comitatul Mureș – Turda, prin deschiderea unei agenturi la Târnăveni. Aceasta a înființat la 3 iulie 1911 o subagentură la Iernut. În iunie 1909 s-a constituit la Mediaș o altă agentură, prin fuziunea cu filiala de aici a Băncii „Racoțana”. La 1 iulie 1910, agentura din Mediaș s-a transformat în filială. Noua filială a subordonat și agentura din Dumbrăveni, înființată în aprilie 1910. Din 1912 și aceasta din urmă a fost transformată în filială. În 1914 a fost mutată la Sighișoara, dar din 1917 a fost din nou inclusă filialei din Mediaș.

În 1910 „Albina” a deschis o filială și la Târgu Mureș, prin transformarea agenturii care funcționa aici din 1891. În 1910 a fost deschisă o filială în Șeica Mare, deși aici funcționau deja băncile „Ajutorul” și „Racoțana”. Despre acestea conducerea „Albinei” aprecia că nu satisfac pe deplin nevoile de credit ale zonei.

În 1912, influența „Albinei” în Banat, regiune care a fost permanent în atenția băncii, a fost consolidată prin deschiderea unei noi filiale la Bozovici iar în 1914 o alta la Becicherecul Mare.

În septembrie 1911 direcțiunea a aprobat înființarea unei filiale a „Albinei” la New York, pentru primirea și expedierea banilor emigranților români către rudele rămase acasă și diverse alte intermediari. Cu organizarea filialei au fost delegați

Dr. Tiberiu Brediceanu și Eugen Vancu. Ei au activat la New York între 6 februarie și 18 mai 1912, când s-au pregătit să revină la Sibiu, fiind de fapt rechemati de conducerea „Albinei”, care a renunțat la constituirea acestei filiale pe fondul situației de criză financiară din 1912³⁴.

Între băncile românești, după „Albina”, activitatea cea mai pregnantă în constituirea de filiale și mai ales în sprijinirea cooperăției a desfășurat-o Banca „Economul”. Această bancă a deschis filiale în Gherla³⁵, Aiud³⁶, Ludușul de Mureș, Pânticeu³⁷ și chiar la Budapesta, aceasta din urmă constituită la 29 mai 1918³⁸. Reuniuni de credit au fost înființate la Gilău, Gherla, Feneș³⁹, Sălciua de Jos⁴⁰, Țic⁴¹, Gădălin⁴² etc. Banca „Economul” a atribuit reuniunilor sale de credit și un rol cultural. Acestea aveau atribuția de a organiza în comuna respectivă cursuri gratuite de scris și citit pentru analfabeții adulți. Pentru activitatea instructorilor și cursanților cu merite, direcțiunea acorda diverse premii. Tot în localul lor reuniunile erau datoare să amenajeze „pentru duminici și zile de sărbătoare, după amiază, un cabinet de lectură cu bibliotecă de cărți și ziare”⁴³.

Banca „Victoria”, a doua ca mărime a capitalului social și a operațiunilor după Banca „Albina”, a deschis însă mai puține filiale, acestea fiind constituite doar la Chișineu-Criș, Șiria și Ineu⁴⁴, unde a dispus de o clientelă înstărită, datorită situației acestor localități în zone cu potențial agricol favorabil.

Banca „Timișana”, a treia ca importanță între băncile românești din Transilvania, a constituit o rețea de filiale pe tot cuprinsul Banatului, la Buziaș, Recaș, Ciacova, Deta, Vinga, la care s-au adăugat câteva expozituri și sprijinul acordat pentru înființarea altor bănci din zonă⁴⁵. La 16 februarie 1913, Banca „Beregsana” din Beregsău, în urma fuziunii cu „Timișana”, a devenit „expozitură” (reprezentanță) a acesteia, fiind însă sistată la 26 martie același an, datorită constatării unor nereguli în manipularea fondurilor.

În zona Orăștie, Banca „Ardeleana” a desfășurat mai mult o activitate cooperatistă decât de înființare a unor filiale proprii. Astfel, în toată perioada de până la 1918 a constituit doar două filiale, la Vințul de Jos și Petroșeni. Pe linia extinderii influenței sale financiare, Banca „Ardeleana” a contribuit în 1905 la înființarea institutului „Geogeană” (în Geoagiu) cu suma de 30.000 K, din totalul capitalului de 80.000 de K al acesteia. În plus, „Ardeleana” a cedat noii bănci cea mai mare parte a clientelei sale de peste Mureș și i-a furnizat credite de reescont, controlându-i de fapt mersul afacerilor prin cei patru reprezentanți pe care îi avea în direcțiunea „Geogeanei” și a unuia în comitetul de supraveghere⁴⁶.

De asemenea, în 1909 „Ardeleana” a participat și la fondarea Băncii „Șoimul” din Uioara de Mureș. De fapt, banca a fost invitată de fruntașii de aici să constituie o filială, dar s-a optat în cele din urmă pentru ideea unei bănci independente. Banca „Șoimul” s-a constituit cu un capital de 200.000 K, din care 120.000 K au fost subscrise de „Ardeleana”⁴⁷.

O realizare deosebită a fost însă „Reuniunea economică din Orăștie”, constituită la 4 noiembrie 1899⁴⁸. Din 1902, „Reuniunea economică din Orăștie” a înființat și o secție industrială, în care au intrat ca membri meseriași români din

zonă. De asemenea, membrilor săteni li s-au împărțit altoiuri de pomi fructiferi și semințe selecționate.

S-a desfășurat de asemenea și o activitate de propagare a diverse cunoștințe, prin susținerea de prelegeri populare. Astfel de acțiuni au avut loc atât în cadrul întrunirilor periodice de la Orăștie cât și prin deplasarea de conferențieri în comune precum Săliște, Balomir, Romoșel, Șibot, Vaidei, Pricaz, Orăștioara de Jos, Bintiți, Romos, Turdaș, Vinerea. Din 1907, „Reuniunea economică” din Orăștie a început să colaboreze cu despărțămintele „Astrei” din zonă, care organizau îndeosebi prelegeri culturale, conferențiarilor Reuniunii revenindu-le temele economice⁴⁹. Între conferențieri s-au remarcat Ioan Mihaie, Ioan Fleșeriu, Ioan Moța, C. Baicu, I. Popovici. Temele prezentate s-au referit la: cultivarea nutrețurilor, lucrările specifice în livezi, importanța comasărilor, mașinile agricole etc.

Banca „Ardeleana” a mai susținut și alte inițiative cooperatiste în satele din jur. Din 1900 a început să sprijine reuniunea de credit „Șiboteana” din Șibot⁵⁰. Tot în 1900 a sprijinit constituirea „Însoțirii de credit” din Balomir⁵¹. Din 1901, Banca „Ardeleana” a început să susțină și „Reuniunea economică din Romos”⁵².

În părțile vestice, conducerea Băncii „Bihoreana” din Oradea a deschis filiale la Tinca și Carei⁵³. Pe linia colaborării cu cooperația, „Bihoreana” a încheiat la 26 decembrie 1910 un contract cu „Reuniunea de credit și păstrare din jurul Borodului Mare, ca însoțire”. Astfel, i-a pus acesteia la dispoziție un credit de reescont de 50.000 K, care putea fi oricând redus sau majorat. Toate necesitățile financiare ale Reuniunii, cu excepția depunerilor, trebuiau acoperite de la „Bihoreana”⁵⁴.

Extinderea activității institutelor de credit românești din Transilvania le-a cuprins și pe cele de mai mici dimensiuni, precum: „Arieșana” (Turda), care a deschis filiale la Girișul de Arieș⁵⁵ și Iara de Jos⁵⁶; „Hațegana” (Hațeg) în Pui⁵⁷; „Auraria” (Abrud) la Ofenbaia (Baia de Criș)⁵⁸; „Câmpiana” din Mociu la Sărmașul Mare⁵⁹; „Vatra” din Cluj la Ciochiș, transferată apoi la Beclean⁶⁰; „Casa de păstrare” din Miercurea la Alba Iulia⁶¹; „Mureșana” (Reghin) la Toplița Română⁶²; „Sebeșana” (Caransebeș) la Ohababistra⁶³; „Poporul” (Lugoj) la Zorlențu Mare⁶⁴; „Banca populară” din Caransebeș la Teregova⁶⁵ ș. a. Într-o oarecare măsură acestea au fost înclinate și să fuzioneze, pentru a constitui institute financiare cu mai mare viabilitate. De cele mai multe ori aceste fuzionări s-au soldat cu majorări de capital social. Un exemplu îl constituie și fuzionarea la 20 august 1911 a două mici bănci din Sasca Montană, „Astra” și „Săscana”, cea din urmă, de fapt o casă de păstrare, fiind absorbită de prima⁶⁶.

În relațiile cu filialele, băncile românești au întreținut un contact financiar permanent, contopind de cele mai multe ori bilanțul lor cu cel al Centralei. În cazul cooperativelor, băncile furnizau mijloacele bănești pentru începerea activității acestora (prin reesconturi). De asemenea, erau preluate prin ele și depuneri, în sume cât de mici. Un alt venit era reprezentat de părțile fundamentale ale membrilor. Se preciza de fiecare dată că banii obținuți nu se puteau folosi pentru afaceri riscante sau speculații, ci se puteau împrumuta doar în condiții de siguranță, pe lângă garanții, ipoteci sau investirea lor în cumpărarea de realități.

Din aceste câteva exemple, credem că reiese în mod evident politica pragmatică pe care au desfășurat-o conducerile băncilor românești din Transilvania în epoca modernă, căutând noi surse de profit și atragerea a cât mai mulți clienți, condiții esențiale în menținerea viabilității respectivelor institute financiare.

Branches, Credit Reunions and Associations of the Romanian Banks of Transylvania in the Modern Era (1867 - 1918) **(Abstract)**

The Romanian banks of Transylvania during the period of the Austrian Hungarian dualism carried out the extension of their activity, by the creation of branches and the management of credit associations. Through this activity they aimed to attract more clients as possible, most of them from the rural areas because their priority sector of investment was agriculture.

In their relations with the branches, the Romanian banks maintained a permanent financial contact, most of times merging their balance sheet with the one of the bank's headquarter. The credit associations carried out an autonomous activity but they depended on the different banks by the fact that they supplied the necessary banking capitals for its foundation. The credit associations mediated the contact of the banks with the peasants of those areas. There were also preoccupations as far as the banks are concerned to mediate through different associations the purchase and the sale of tools, seeds, grafts etc. by and for the peasants.

This activity was carried out in competition with the Saxon and Hungarian banking systems because in Transylvania every nationality made its own credit system.

Note

- ¹ Ion Enescu, Iuliu Enescu, *Ardealul, Banatul, Crișana și Maramureșul din punct de vedere agricol, cultural și economic*, București, Tipografia Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1915, p. 149 – 150.
- ² Vasile Dobrescu, *Elita românească în lumea satului transilvan (1867 – 1918)*, Ed. Universității „Petru Maior” din Târgu Mureș, 1996, p. 136.
- ³ Eugen Brote, *Organizațiunea creditului prin băncile românești*, Institutul Tipografic „Tribuna”, Arad, 1909, p. 67.
- ⁴ „Românul” (Arad), I, 1911, nr. 76, p. 5.
- ⁵ „Tribuna” (Sibiu), XVIII, 1901, nr. 123, p. 489 – 490.
- ⁶ *Idem*, XVIII, 1901, nr. 124, p. 493.
- ⁷ *Idem*, XVIII, 1901, nr. 125, p. 497.

- ⁸ Nicolae N. Petra, *Băncile românești din Ardeal și Banat*, Ed. Cartea Românească, Sibiu, 1936, p. 8.
- ⁹ Ioan Costin, *Îndreptar pentru întemeierea băncilor rurale după sistemul F.W.Raiffaisen*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1907.
- ¹⁰ Schultze Delitsch, *Vorschuss – und Creditvereine als Volksbanken*, 1863, p. 34.
- ¹¹ Grigore Pătrășcoiu, I. Pătrășcoiu, *Studiu introductiv asupra băncilor populare sistem Raiffaisen și Schultze Delitsch*, Institutul de arte grafice „Carol Göbel”, București, 1903, p. XXII.
- ¹² „Românul” (Arad), I, 1911, nr. 116, p. 9.
- ¹³ Sabin Cioranu, *Rolul băncilor românești din Ardeal în pregătirea Unirii*, în „Observatorul social-economic” (Brașov), XI (seria 2), 1944, nr. 2 – 3, p. 9.
- ¹⁴ Kakucs Lajos, *Rolul instituțiilor financiare și al cooperăției în dezvoltarea agriculturii Banatului în a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX*, în „Istorie financiar-bancară. Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1867 – 1918)”, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1996 p. 71 – 77.
- ¹⁵ M. D. Drecin, *Mișcarea cooperatistă la românii din Transilvania la începutul secolului al XX-lea, oglindită în paginile „Revistei economice” din Sibiu*, în „Crisia”, XV, 1985, p. 331 – 332.
- ¹⁶ Vasile Dobrescu, *Considerații privind burghezia română transilvăneană și evoluția cooperăției agrare în a doua jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX*, în „Studii și cercetări de științe sociale” (sub redacția Vasile Rus și Ioan Chiorean), Ed. Academiei, București, 1977, p. 107.
- ¹⁷ Cf. Nicolae N. Petra, *op. cit.*, p. 87.
- ¹⁸ *Apud ibidem*, p. 19.
- ¹⁹ Petra-Petrescu, *Monografia Institutului de Credit și de Economii „Albina” (1872 – 1897)*, Ed. Institutului „Albina”, Sibiu, 1897, p. 145 – 147, 181 – 183.
- ²⁰ Mihai Drecin, *Activitatea reuniunilor de credit pentru participanți înființate și conduse de Banca „Albina”*, în „Lucrări științifice”, seria „Istorie – Științe sociale – Pedagogie”, Oradea, 1972 p. 102.
- ²¹ *Idem*, *Banca „Albina” din Sibiu – instituție națională a românilor transilvăneni (1871 – 1918)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 55 – 56.
- ²² Petra-Petrescu, *op. cit.*, p. 47.
- ²³ Nicolae N. Petra, *op. cit.*, p. 25.
- ²⁴ „Românul” (Arad), I, 1911, nr. 98, p. 8.
- ²⁵ *Idem*, I, 1911, nr. 100, p. 9.
- ²⁶ Vasile Dobrescu, *Considerații privind burghezia română...*, p. 103.
- ²⁷ *Idem*, *Din activitatea secției economice a „Astrei” (1900 – 1914)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, series Historia, fasciculus 1, 1972, p. 106 – 107.
- ²⁸ „Drapelul” (Lugoj), X, 1910, nr. 78, p. 3.
- ²⁹ *Idem*, X, 1910, nr. 83, p. 2.

- ³⁰ „Revista economică” (Sibiu), XIV, 1912, nr. 20, p. 250.
- ³¹ *Idem*, IX, 1907, nr.17, p. 178 – 179.
- ³² Nicolae N. Petra, *op. cit.*, p. 90.
- ³³ Vasile Dobrescu, *Elita românească...*, p. 182.
- ³⁴ Pentru problematica filialelor Băncii „Albina”, vezi „Revista economică” (Sibiu), XI, 1909, nr. 1 p. 5; *idem*, XI, 1909, nr.9, p. 123 – 124; *idem*, XII, 1910, nr. 5, p. 44; *idem*, XII, 1910, nr. 10, p. 128; *idem*, XII, 1910, nr. 13, p. 161; *idem*, XII, 1910, nr. 18, p. 202; *idem*, XII, 1910, nr. 43, p. 401; *idem*, XIII, 1911, nr. 41, p. 403 – 404; *idem*, XIV, 1912, nr. 26, p. 302; „Tribuna” (Arad), XIII, 1909, nr. 42, p. 5; Mihai Drecin, *Banca „Albina” din Sibiu și Banatul (1871 – 1918)*, în „Studii și comunicări de istorie” (extras), Caransebeș, 1979, p. 393 – 402; *idem*, *Bihoreanul Eugen Vancu și locul său în viața financiar – bancară a românilor din Transilvania primei jumătăți a secolului al XX-lea*, în „Crisia”, XXII, 1992, p. 256 – 258; *idem*, *Din activitatea financiar-bancară a bihoreanului Partenie Cosma în cadrul Băncii „Albina” din Sibiu*, în „Crisia”, V, 1975, p. 173; *idem*, *Înființarea filialei din Brașov a Băncii „Albina”*, în „Lucrări științifice”, Seria Istorie, Oradea, 1973, p. 79 – 90; *idem*, *Valeriu Bologa – director al filialei din Brașov a Băncii „Albina”*, în „Cumidava”, VIII, 1974 – 1975, p. 157 – 167;
- ³⁵ *Arhivele Naționale – Direcția Județeană Cluj, Fond Banca „Economul”*, dosar 93, 1902 – 1921, f. 1.
- ³⁶ *Idem*, dosar 22, 1888 – 1926, p. 3.
- ³⁷ *Idem*, registrul 66, 1909 – 1912, p. 30.
- ³⁸ Sediul filialei din Budapesta a fost stabilit la acea dată în strada V. Erzsébettér nr. 18, în una din camerele locuinței avocatului Dr. Titus Babeș. Din conducerea ei au făcut parte: Dr. Amos Frâncu, Dr. Titus Babeș ca dirigent și Dr. Aurel Millea ca juristconsult.
- ³⁹ *Arhivele Naționale – Direcția Județeană Cluj, Fond Banca „Economul”*, registrul 15, 1902 – 1906, p. 458;
- ⁴⁰ *Idem*, registrul 32, 1906 – 1909, p. 1.
- ⁴¹ *Idem*, dosar 368, 1909, f. 1.
- ⁴² *Idem*, registrul 66, 1909 – 1912, p. 10.
- ⁴³ *Idem*, dosar 629, 1913, f. 2.
- ⁴⁴ „Tribuna” (Arad), XI, 1907, nr. 3, p. 6; *idem*, XIV, 1910, nr. 193, p. 4; *idem*, XV, 1911, nr. 54, p. 7; *idem*, XV, 1911, nr. 282, p. 8.
- ⁴⁵ *Arhivele Naționale – Direcția Județeană Timiș, Fond Banca „Timișana”*, dosar 2, 1915, f. 143 – 174; *idem*, d. 1, 1907, f. 8, 17, 19, 20 – 23; *idem*, d. 2, 1916, f. 130 – 153; *idem*, d. 2, 1917, f. 39 – 60; *idem*, d. 2, 1918, f. 133 – 150; „Drapelul” (Lugoj), XV, 1915, nr. 3, p. 4; „Lupta” (Budapesta), II, 1908, nr. 33, p. 6; „Revista economică” (Sibiu), VII, 1905, nr. 39, p. 338; *idem*, VIII, 1906, nr. 9, p. 107.
- ⁴⁶ „Tribuna” (Arad), X, 1906, nr. 203, p. 7; „Libertatea” (Orăștie), V, 1906, nr. 46, p. 3.
- ⁴⁷ Ioan I. Lapedatu, *Monografia Institutului de Credit și de Economii „Ardeleana”, societate pe acții în Orăștie (1885 – 1910)*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu,

1912, p. 75, 96 – 97, 102.

- ⁴⁸ „Revista Orăștiei” (Orăștie), V, 1899, nr. 44, p. 174; „Bunul econom” (Orăștie), I, 1900, nr. 1, p. 9.
- ⁴⁹ „Bunul econom” (Orăștie), I, 1900, nr. 2, p. 1; *idem*, I, 1900, nr. 3, p. 1; *idem*, III, 1902, nr. 5, p. 2; *idem*, III, 1902, nr. 11, p. 1; *idem*, III, 1902, nr. 14, p. 2; Claudia Bonaciu, *Reuniunea economică din Orăștie (1899 – 1914)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series „Historia”, nr.1 – 2, 1995, Cluj Napoca, p. 47 – 54.
- ⁵⁰ D. I. Herția, *Preocupări de organizare financiară-economică la românii din Transilvania înainte de Unire* în „Fraților Alexandru și Ioan I. Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani”, Monitorul Oficial, Imprimeria Națională, București, 1936, p. 528.
- ⁵¹ *Bunul econom* (Orăștie), I, 1900, nr. 9, p. 1.
- ⁵² *Activitatea* (Orăștie), I, 1901, nr. 23, p. 3.
- ⁵³ Arhivele Naționale – Direcția Județeană Bihor, *Fond Banca „Bihoreana”*, dosar 31, 1904, f. 3; „Tribuna” (Arad), VIII, 1904, nr. 189, p. 4; *idem*, XVI, 1912, nr. 43, p. 6; „Revista economică”, (Sibiu), VI, 1904, nr. 42, p. 358;
- ⁵⁴ *Idem*, dosar 22, 1901 – 1911, f. 18.
- ⁵⁵ „Revista economică” (Sibiu), XIII, 1911, nr. 33, p. 340.
- ⁵⁶ *Idem*, XIV, 1912, nr. 14, p. 204.
- ⁵⁷ *Idem*, XII, 1910, nr. 35, p. 35.
- ⁵⁸ *Idem*, XIII, 1911, nr. 12, p. 167.
- ⁵⁹ *Idem*, XIII, 1911, nr. 8, p. 102.
- ⁶⁰ *Idem*, XV, 1913, nr. 14, p. 222.
- ⁶¹ *Idem*, XIII, 1911, nr. 43, p. 420.
- ⁶² *Idem*, XII, 1910, nr. 18, p. 202.
- ⁶³ *Idem*, XII, 1910, nr. 18, p. 202.
- ⁶⁴ *Idem*, XII, 1910, nr. 28, p. 282.
- ⁶⁵ *Idem*, XIII, 1911, nr. 6, p. 69.
- ⁶⁶ *Idem*, XV, 1911, nr. 149, p. 16.